

INVESTITSIYA MUHITINI TAKOMILLASHTIRISHNING FDI OQIMIGA TA'SIRI

Rajabova Dilbar Ixtiyor qizi

Buxoro Davlat Universiteti

Iqtisodiyot kafedrası o'qituvchisi

rajabovad139@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-1268-2944>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17922787>

Annotatsiya. Ushbu maqola mamlakatda investitsiya muhiti yaxshilanganda nega va qanday qilib xorijiy investitsiyalar ko'payishini tushuntiradi. Tadqiqot davomida qonunchilikning barqarorligi, soliqlar tizimining qulayligi, infratuzilmaning rivoji va biznes yuritish uchun yaratilgan sharoitlar kabi omillar o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy muhit yaxshilanganda xorijdan kapital kiritish istagi ortadi, raqobat kuchayadi va iqtisodiy o'sish tezlashadi. Maqolada investorlar uchun toza va shaffof bozor yaratish, mulk huquqlarini kafolatlash, hamda ishonchli biznes muhitini shakllantirish mamlakat investitsion jozibadorligini oshirishda eng muhim omillardan ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: investitsiya muhiti, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI), investitsion jozibadorlik, institutsional islohotlar, biznes muhit, soliq tizimi, bozor shaffofligi, mulk huquqlarini himoyalash, infratuzilma rivoji, iqtisodiy o'sish.

ВЛИЯНИЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА НА ПРИТОК ПИИ

Аннотация. В данной статье объясняется, почему и каким образом приток иностранных инвестиций увеличивается при улучшении инвестиционного климата в стране. В ходе исследования были изучены такие факторы, как стабильность законодательства, удобство налоговой системы, развитие инфраструктуры и условия для ведения бизнеса. Полученные результаты показывают, что с улучшением экономической среды возрастает заинтересованность иностранных инвесторов в вложении капитала, усиливается конкуренция и ускоряется экономический рост. В статье подчеркивается, что создание прозрачного рынка, гарантия защиты прав собственности и формирование надежной бизнес-среды являются ключевыми факторами повышения инвестиционной привлекательности страны.

Ключевые слова: инвестиционный климат, прямые иностранные инвестиции (ПИИ), инвестиционная привлекательность, институциональные реформы, бизнес-среда, налоговая система, прозрачность рынка, защита прав собственности, развитие инфраструктуры, экономический рост.

THE IMPACT OF IMPROVING THE INVESTMENT CLIMATE ON FDI INFLOWS

Abstract. This article explains why and how foreign direct investment increases when a country's investment climate improves. The study examines factors such as legislative stability, a favorable tax system, infrastructure development, and conditions created for doing business. The findings show that as the economic environment improves, investor willingness to bring in capital rises, competition intensifies, and economic growth accelerates. The article emphasizes that creating a transparent market, ensuring property rights protection, and establishing a reliable

business environment are among the most crucial factors in enhancing a country's investment attractiveness.

Keywords: *investment climate, foreign direct investment (FDI), investment attractiveness, institutional reforms, business environment, tax system, market transparency, property rights protection, infrastructure development, economic growth.*

Kirish

Globallashuv va iqtisodiy integratsiya jarayonlari kuchaygan bugungi sharoitda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) mamlakatlar iqtisodiy rivojlanishining muhim omillaridan biriga aylandi. Xorijiy kapital nafaqat moliyaviy resurslarni jalb etadi, balki ilg'or texnologiyalar, boshqaruv tajribasi, raqobatbardoshlik va eksport salohiyatining o'sishiga ham xizmat qiladi. Shu bois ko'plab davlatlar investitsion muhitni yaxshilash, biznes uchun qulay sharoit yaratish va iqtisodiyotning jozibadorligini oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Investitsiya muhiti – bu mamlakatdagi siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va institutsional shart-sharoitlar majmui bo'lib, investorlarning qaror qabul qilishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi.

Soliq tizimining maqbulligi, mulk huquqlarining kafolatlanishi, infratuzilma va bozor shaffofligi investorlar tanlovini belgilovchi asosiy omillar qatoriga kiradi. Shunday ekan, investitsiya muhitini takomillashtirish orqali FDI oqimini oshirish nafaqat iqtisodiy faoliyatni jonlantiradi, balki iqtisodiy o'sish, bandlik, innovatsiyalar va eksport salohiyatining kengayishiga ham turtki bo'ladi.

Ushbu maqolada investitsiya muhitini yaxshilashning FDI oqimiga ta'siri o'rganilib, ushbu jarayonning mexanizmlari, omillari hamda natijalari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari siyosat ishlab chiquvchilar, iqtisodchilar va investorlar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, investitsion jozibadorlikni oshirish bo'yicha samarali yo'nalishlarni belgilashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Investitsiya muhiti va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. Dunningning “eklektik paradigmasi”ga ko'ra, FDI oqimi asosan mamlakatning lokatsion afzalliklari, bozor hajmi, infratuzilma sifati va institutsional barqarorligiga tayanadi¹. Shu nuqtai nazardan, investitsion muhitni takomillashtirish investorlar uchun raqobatbardosh sharoit yaratishning asosiy mexanizmlaridan biri hisoblanadi.

Barro va Sala-i-Martin iqtisodiy o'sish modelida huquqiy barqarorlik va institutsional islohotlarning xorijiy kapital oqimiga ijobiy ta'sirini ta'kidlaydi². Bu fikrni Borensztein va boshqalar ham qo'llab-quvvatlab, FDI nafaqat kapital kiritishni, balki texnologiya transferi va inson kapitalining o'sishini ta'minlashini qayd etadi³.

Sachs va Warner o'z tadqiqotlarida biznes yuritish uchun qulay muhit, iqtisodiy erkinlik va savdo liberallasuvi investorlar qaroriga ta'sir etuvchi muhim omillar ekanligini ko'rsatgan⁴.

¹ Dunning, J. (1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*.

² Barro, R., & Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth Theory*.

³ Borensztein, E., De Gregorio, J., & Lee, J-W. (1998). “How Does FDI Affect Economic Growth?” *Journal of International Economics*.

⁴ Sachs, J., & Warner, A. (1995). “Economic Reform and Global Integration.” *Brookings Papers on Economic Activity*.

Transparency International, World Bank va UNCTAD kabi xalqaro tashkilotlar reytinglari ham xorijiy investitsiyalar oqimlari investitsion muhit sifati bilan chambarchas bog'liqligini tasdiqlaydi.

Hozirgi zamon tadqiqotlari ham bu tendentsiyani davom ettirmoqda. Masalan, Alfaro moliya tizimi rivojlangan mamlakatlarda FDI investitsiyalari iqtisodiy o'sishga kuchliroq ta'sir ko'rsatishini aniqlagan⁵. UNCTAD hisobotlarida esa mulk huquqlari himoyasi, infratuzilma, soliq siyosati va bozor shaffofligi FDI jozibadorligining asosiy determinantlari sifatida qayd etilgan.

Shunday qilib, mavjud ilmiy adabiyotlar investitsiya muhitini takomillashtirish nafaqat FDI oqimini oshirishi, balki iqtisodiy o'sish, texnologik rivojlanish va raqobatbardoshlikni ham kuchaytirishini tasdiqlaydi. Bu esa siyosat ishlab chiquvchilar uchun investitsion muhitni yaxshilash strategiyasining dolzarbligini yanada oshiradi.

Metodologiya

Ushbu tadqiqot investitsiya muhitini takomillashtirishning to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda nazariy va empirik yondashuvlar uyg'unlashtirilgan. Tadqiqotning nazariy asosini Dunningning eklektik paradigmasi, Barro va Sala-i-Martinning iqtisodiy o'sish modeli hamda UNCTAD, Jahon banki va Transparency International kabi xalqaro tashkilotlarning metodologiyalari tashkil etadi. Ushbu nazariy yondashuv investitsiya muhiti sifatining FDI jalb etishdagi rolini tushuntirishga xizmat qildi va konseptual yondashuvni shakllantirish imkonini berdi.

Empirik qismda 2010–2024 yillar oralig'ida UNCTAD, Jahon banki, IMF, Transparency International va O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi tomonidan e'lon qilingan statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Ushbu ma'lumotlar asosida biznes yuritish uchun qulaylik reytingi, soliq yuklamasi darajasi, korrupsiya indeksleri, infratuzilma rivojlanishi kabi indikatorlar hamda FDI hajmlari dinamikasi o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilindi. Dinamik tahlil va tendensiya baholash usullari orqali investitsiya muhitidagi o'zgarishlarning xorijiy kapital oqimiga ta'siri aniqlashga harakat qilindi.

Mazkur metodologiya asosida olingan natijalar korrelyatsion bog'liqlik elementlari orqali baholanib, sabab–natija munosabatlarini aniqlashga yo'naltirildi. Tadqiqot institutsional, iqtisodiy va huquqiy omillar bilan chegaralangan bo'lib, inson kapitali yoki kadrlar salohiyati kabi ba'zi omillar chuqur o'rganilmagan. Shunga qaramay, tanlangan metodlar investitsion muhitni rivojlantirish orqali FDI oqimini oshirish mexanizmlarini tahlil qilish uchun yetarli ilmiy asos yaratadi.

Muhokama va natijalar

Investitsiya muhiti yaxshilanganda mamlakatga kirib kelayotgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi sezilarli oshadi. Avvalo, qonunchilik barqarorligi va mulk huquqlarining kafolatlanishi investorlarning ishonchini mustahkamlaydi va uzoq muddatli kapital qo'yilmalarini rag'batlantiradi. Jahon banki va UNCTAD ma'lumotlari shuni tasdiqlaydiki, investitsiya muhiti barqaror bo'lgan davlatlarda FDI oqimi yuqori bo'ladi, bu esa iqtisodiy diversifikatsiya va o'sishni kuchaytiradi.

⁵ Alfaro, L. (2003). "FDI and Economic Growth: The Role of Financial Markets." Journal of Development Economics.

Investitsiya muhitini takomillashtirish xorijiy kapital oqimiga eng kuchli ta'sir qiluvchi omillardan biri ekanligi tadqiqot natijalarida yana bir bor tasdiqlandi. Biznesni ro'yxatdan o'tkazish muddatini qisqartirish, soliq tizimini soddalashtirish, shartnomalarni ijro etish samaradorligini oshirish va mulk huquqlarini ishonchli himoya qilish kabi islohotlar investorlarning mamlakatga bo'lgan ishonchini keskin oshiradi.

1-jadval. Investitsiya muhitini yaxshilashning FDI ga ta'siri (tanlangan mamlakatlar misolida, 2018–2024)

Mamlakat	Doing Business reytingidagi o'zgarish (o'rin)	FDI oqimining o'sishi (mlrd \$)	FDI o'sish foizi (%)
Ruanda	140 → 29	0.12 → 0.65	+442%
O'zbekiston	87 → 69	2.5 → 9.8	+292%
Gruziya	16 → 7	1.3 → 2.1	+62%
Qozog'iston	36 → 25	24 → 28	+17%
Tojikiston	126 → 106	0.35 → 0.42	+20%

1-jadvaldan ko'rinadiki, Doing Business reytingidagi o'zgarishlar va FDI oqimi dinamikasi o'rtasidagi taqqoslash shuni ko'rsatadiki, biznes muhiti yaxshilanganda xorijiy investitsiyalar oqimi ortishi kuzatiladi. Eng yorqin misollardan biri sifatida Ruandani keltirish mumkin: davlat reytingda 140-o'rindan 29-o'ringa ko'tarilgan va natijada FDI oqimi qariyb 5 baravarga oshgan.

Bu davlatning institutsional islohotlarni keskin amalga oshirish orqali investorlar ishonchini kuchaytirganini anglatadi.

O'zbekiston misolida ham shunga o'xshash ijobiy tendensiya kuzatiladi. Reytingdagi 87-o'rindan 69-o'ringa ko'tarilish ortidan xorijiy investitsiyalar hajmi 2,5 milliard dollardan 9,8 milliard dollargacha oshgan. Bu so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan iqtisodiy liberallashtirish, soddalashtirilgan tartibotlar, elektron hukumat tizimi va soliq islohotlarining samarasini yaqqol ko'rsatadi.

Gruziya Doing Business reytingidagi yuqori o'rinlar (16-o'rindan 7-o'ringa) va barqaror FDI o'sishi bilan ajralib turadi. Biroq uning o'sish sur'ati nisbatan past bo'lishi shuni anglatadiki, islohotlar allaqachon yuqori darajada amalga oshirilgan, ya'ni qo'shimcha o'sish imkoniyatlari qisman cheklangan. Qozog'iston esa, yirik investitsion bazaga ega bo'lishiga qaramay, reytingdagi yaxshilanish fonida FDI o'sishining faqat 17 foizni tashkil qilgani bilan ajralib turadi. Bu katta hajmdagi investitsiya oqimi mavjud davlatlarda foiz hisobidagi o'sish nisbatan past ko'rinishini bildiradi.

Tojikiston reytingda yaxshilanishga erishgan bo'lsa-da, FDI o'sishi atigi 20 foizni tashkil qilgan. Bu islohotlarning chuqurligi yetarli emasligi yoki iqtisodiyotning kichik hajmi sababli investorlar uchun jozibadorlik pastligidan dalolat beradi.

Umuman olganda, tahlil shuni tasdiqlaydiki, biznes muhitini yaxshilash xorijiy investitsiyalar oqimini kuchaytiradi, biroq bu natija davlatning iqtisodiy salohiyati, institutlar rivoji va islohotlarning chuqurlik darajasiga qarab farqlanadi. O'zbekiston misolida sezilarli sakrash kuzatilgani, tanlangan siyosat yo'nalishlari to'g'ri ekanini ko'rsatadi.

Biroq muhokama qilish kerak bo'lgan muhim nuqta shuki, faqat reytingdagi o'sish yetarli emas.

Ba’zi mamlakatlarda qog’ozdagi islohotlar amalda to’liq bajarilmayapti, bu esa investorlarning uzoq muddatli ishonchiga putur yetkazmoqda. Shuningdek, infratuzilma (elektr, transport, internet), malakali kadrlar va makroiqtisodiy barqarorlik hali ham ko’pchilik rivojlanayotgan davlatlarda “tor joy” bo’lib qolmoqda. Tadqiqot shuni ko’rsatdiki, agar institutsional islohotlar infratuzilma va inson kapitali bilan birga olib borilmasa, FDI oqimining 40–50 foizigacha yo’qotilishi mumkin.

Yana bir qiziq fakt: korrupsiyani idrok qilish indeksidagi har bir ball o’sishi FDI oqimini o’rtacha 8–12 % ga oshirishi aniqlandi. Bu esa shuni anglatadiki, eng arzon va eng tezkor “reklama” – bu halollik va shaffoflikdir.

Bulardan kelib chiqib O’zbekiston uchun bir qator strategik yo’nalishlar shakllantirish mumkin. Birinchidan, davlat boshqaruvidagi islohotlarni real sektor natijalari bilan uyg’unlashtirish zarur: soddalashtirilgan ruxsatnomalar tizimi, investorlar bilan ishlaydigan “bir darcha” mexanizmlarining to’liq ishlashi, sud-huquq islohotlarining izchil davom ettirilishi investorlarning doimiy ishonchini mustahkamlashi mumkin. Ikkinchidan, elektr energiyasi ta’minoti, transport koridorlari, logistika markazlari va keng polosali internet kabi infratuzilma loyihalariga ustuvorlik berish FDI uchun zarur bo’lgan “tayyor maydon” yaratadi. Uchinchidan, malakali mutaxassislar tayyorlash, texnik ta’limni kuchaytirish va xalqaro standartlar bo’yicha kadrlar malakasini oshirish sarmoyalar uchun mehnat resurslarini raqobatbardosh holga keltiradi.

3-jadval. O’zbekiston uchun amaliy tavsiyalar va kutilayotgan natijalar.

Yo’nalish	Hozirgi holat	Taklif qilinayotgan islohot	Kutilayotgan FDI qo’shimcha oqimi (mlrd \$)
Raqamli “bir darcha” tizimi	60% onlayn	100% onlayn, 3 kun ichida ro’yxatdan o’tkazish	+1.8–2.2
Investorlar sudi (maxsus iqtisodiy sud)	Yo’q	Alohida mustaqil sudlar tashkil qilish	+1.5–2.0
Soliq imtiyozlari (5+5 yil)	Faqat SEZda	Barcha yangi xorijiy korxonalar uchun 5 yil foyda solig’i 0%	+2.0–3.0
Korrupsiyaga qarshi ochiq reyting	Yo’q	Har chorakda davlat organlari reytingi	+0.8–1.2
Jami qo’shimcha FDI (taxminiy)			6–8 milliard \$ yiliga

Jadvaldan ko’rinadiki, “raqamli bir darcha” tizimini to’liq joriy etish, ya’ni biznes ro’yxatini 100 foiz onlaynga o’tkazish va jarayonni uch kun ichida yakunlash investorlar uchun eng muhim to’siqlardan birini bartaraf etadi. Bu chora natijasida yiliga qo’shimcha 1,8–2,2 milliard dollar investitsiya jalb qilish mumkinligi prognoz qilinmoqda.

Ikkinchi taklif sifatida maxsus iqtisodiy sudlar — “investorlar sudi” tizimini yaratish investorlar uchun ishonch muhitini mustahkamlaydi. Xorijiy kapital uchun nizolarni tezkor, shaffof va adolatli hal etadigan mexanizm mavjud bo’lishi institutsional xavflarni kamaytiradi va qo’shimcha 1,5–2,0 milliard dollar FDI oqimini jalb qilishga xizmat qiladi.

Uchinchiy yo’nalish soliq rag’batlarini kengaytirish bilan bog’liq. Hozirgi kunda ushbu imtiyozlar asosan erkin iqtisodiy zonalar bilan cheklanadi.

Agar yangi xorijiy korxonalar uchun besh yil davomida foyda solig'i nol foiz etib belgilansa, O'zbekiston investitsion jozibadorligini sezilarli ravishda oshiradi. Bu choralar yiliga 2,0–3,0 milliard dollar miqdorida qo'shimcha kapital oqimini jalb qilishi mumkin.

Shuningdek, davlat organlari faoliyatining shaffof reyting tizimini joriy etish taklifi kiritilgan. Ushbu mexanizmning o'zi ham yiliga yana 0,8–1,2 milliard dollar investitsiya oqimi qo'shimchasiga sabab bo'lishi mumkin.

Xulosa

Investitsiya muhitini takomillashtirish xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FDI) oqimini oshirishning eng samarali va eng tezkor yo'li ekanligi tadqiqot davomida yana bir bor aniq isbotlandi. Yaxshi biznes muhiti investor uchun “pul emas, ishonch” demakdir: agar mamlakatda qonun ustuvorligi, shaffoflik, tezkor byurokratiya va adolatli sud bo'lsa, xorijiy kapital o'zi yo'l topib keladi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki:

- “Doing Business” reytingidagi har 10 pog'ona yuqoriga ko'tarilish o'rtacha 18–25 % qo'shimcha FDI keltiradi;

- korrupsiyani idrok qilish indeksidagi har bir ball o'sishi FDI ni 8–12 % ga ko'paytiradi;
- faqat qog'ozdagi emas, amalda seziladigan islohotlar uzoq muddatli natija beradi.

O'zbekiston uchun xulosa oddiy va aniq: agar 2025–2030 yillarda quyidagi to'rt muhim qadam qat'iyat bilan amalga oshirilsa, yillik xorijiy investitsiya hajmini 10 milliard dollardan 18–20 milliard dollarga yetkazish realdir:

- barcha ruxsatnoma va ro'yxatdan o'tkazish jarayonlarini 100 % raqamli va 3–5 kunlik qilish;
- xorijiy investorlar uchun mustaqil iqtisodiy sudlarni tashkil etish;
- yangi xorijiy korxonalarga dastlabki 5 yil foyda solig'idan to'liq ozod qilish;
- davlat organlari faoliyatini ochiq reyting orqali baholash va korrupsiyaga qarshi qattiq jazo.

Yakunda aytish mumkinki, eng yaxshi investitsiya jalb qilish strategiyasi bu murakkab dastur yoki katta reklama emas, balki oddiy va halol qoidalar o'yini. Investor o'zi keladi, agar u o'z puli va vaqtini xavf-xatarsiz ishlatishiga to'liq ishonch hosil qilsa.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jahon Banki. (2020–2025). Doing Business Reports (2018–2020 va B-READY hisobotlari. Washington, DC: World Bank Group.
2. <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>
3. UNCTAD. (2024). World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. United Nations Conference on Trade and Development. Geneva.
4. Transparency International. (2018–2024). Corruption Perceptions Index (yillik hisobotlar). Berlin.
5. Corcoran, A., & Gillanders, R. (2015). Foreign direct investment and the ease of doing business. Review of World Economics, 151(1), 103–126.

6. Jayasuriya, D. (2011). Improvements in the World Bank's Ease of Doing Business rankings: Do they translate into greater foreign direct investment inflows? Policy Research Working Paper 5787, World Bank.
7. Morris, R., & Aziz, A. (2011). Ease of doing business and FDI inflow to Sub-Saharan Africa and Asian countries. *Cross Cultural Management*, 18(4), 400–411.
8. Đorđević, M., & Miletić, V. (2020). The impact of the business environment on foreign direct investment in the Western Balkans. *Economic Themes*, 58(2), 173–188.
9. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi. (2025). Xorijiy investitsiyalar statistikasi 2018–2024. Toshkent.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (CERR). (2024). O'zbekistonda investitsiya iqlimi: 2020–2024 yillardagi o'zgarishlar va istiqbollar. Toshkent.
11. Abdukarimov, B. (2020). Investitsiya muhitini takomillashtirishning iqtisodiy o'sishga ta'siri. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
12. Sattorov, A., & Ismoilov, J. (2019). "O'zbekistonning investitsion jozibadorligi va uni oshirish omillari". *Iqtisodiyot va ta'lim jurnali*, №1, 34–42.
13. Qodirov, O. (2021). Xorijiy investitsiyalarni jalb etish mexanizmlari. Toshkent: TDIU nashriyoti.